

Írások · Cikk · 2011. március

A szatmári keresztszemes: motívumkincs és színrend a Túr mentén

Harminc év gyűjtött párnavégei és kendői alapján a Túr menti keresztszemes hímzés négy motívumcsaládját és egyetlen, szigorúan tartott színrendjét írom le.

Szatmári Füzetek 4. szám, 2011



Fotó: folk art, 2014 · Wikimedia Commons · Public domain

A Túr menti falvakban, Túristvándiban, Kölcsén és Sonkádön 1978 és 2009 között száztizenkét keresztszemes darabot vettem kézbe: párnavégeket, komakendőket, abroszszéleket és néhány ingvállat. Ezek közül hatvanhét a saját gyűjteményemben van, a többit a tulajdonosok engedélyével rajzoltam le négyzethálós papírra. Ebben az írásban azt foglalom össze, amit a motívumokról és a színekről ennyi darab után biztonsággal ki merek mondani.

Négy motívumcsalád

A szatmári keresztszemes első ránézésre változatosnak tűnik, de a minták valójában négy családba rendeződnek. Az első a tulipános, amelyben a virág mindig kehelyszerűen nyílik, három szirmra

bontva, és kétoldalt egy-egy hajló levél kíséri. A második a rózsás, ahol a nyolcszirmú, koncentrikus rozetta uralja a sort, gyakran kis csillagokkal a közőkben. A harmadik a madaras: egymással szembeforduló páva- vagy galambpár, csőrükben ággal. A negyedik, legritkább család a szíves, amelyet szinte kizárólag jegykendőkön találtam.

A négy család nem keveredik szabadon. Egy párnavégen egyetlen főmotívum ismétlődik, a többi legfeljebb szegélyként, tört méretben jelenik meg. Amikor 1996-ban Kölcsén egy fiatalasszony tulipános és madaras sort váltogatva hímzett, a nagyanyja így javította ki: „Ez így nem a miénk, ez már bolti.” A mondat évekig kísért, mert pontosan azt fogalmazta meg, amit a darabok statisztikája is mutat.

A színrend

A színek terén a Túr menti hímzés szigorúbb, mint a matyó vagy a kalotaszegi. A 19. század végi és a két háború közötti daraboknál a piros egyeduralkodó, a kék csak kísérőszín: a motívum körvonalát vagy a szegélysort adja. Az általam mért arány a régi darabokon 84 százalék piros, 16 százalék kék. Zöld és sárga csak 1950 után tűnik fel, akkor is a boltban kapható előnyomott mintákkal együtt. A fekete gyászkendőkön kívül sehol nem szerepel.

Az anyag is beszédes: a legrégebbi párnavégek házi szövésű, sűrű kendervászonon készültek, a fonal pedig festett pamut. A vászon szálszámát követve a keresztszemek mérete 3–4 milliméter, ami a mai hímzőfonalakkal alig reprodukálható. Ezért javaslom mindenkinek, aki a mintákat továbbviszi, hogy a színrendet tartsa meg, a méretet pedig a rendelkezésére álló vászonhoz igazítsa: a minta él, a szabály viszont a miénk.

Források és irodalom

1. Luby Margit: A parasztélet rendje. Budapest, 1935.
2. Fél Edit: Magyar népi vászonhímzések. Budapest, Corvina, 1976.
3. Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete I–II. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.
4. Saját gyűjtés: T-001–T-067. leltári számú textilek, 1978–2009.

Letöltés

[PDF-ben \(cikk\)](#)

Idézés: Vas Erzsébet: A szatmári keresztszemes: motívumkincs és színrend a Túr mentén. Szatmári Füzetek 4. szám, 2011.

Témák

[hímzés](#) · [Túristvándi](#) · [Kölcse](#) · [textil](#)

Kapcsolódó írások

Népdalgyűjtés Túristvándiban, 1978–1985: a kezdetek

Hívogatók és vőfélyversek: lakodalmi szokások Tiszakóródon és Kölcsen

Nagyanyám szövőszéke: egy tárgy életrajza

Minták vándorlása: szatmári, beregi és felvidéki hímzések párhuzamai
